

Јелена Б. Фемић Касапис¹

Универзитет у Београду, Православни богословски факултет

Оригинални
научни рад

Старојрчки као језик струге у образовању вероучицеља

Резиме: Основни циљ рада представља унапређење наставе старојрчког језика кроз побољшање студијских програма. Окосницу рада чини анализа постојећих студијских програма старојрчког језика за студенте Православне богословске факултете Универзитета у Београду, будуће вероучицеље, исцртавањем значаја познавања теолошке терминологије. Одабрани пример представља термин икона (гр. εἰκών [ikón] – „лик“). При филолошкој анализи примењују се дескриптивна, историјско-компаративна и контрастивна метода, уз неопходну методу семантичке анализе, ради расветљавања идејног садржаја термина. Један закључак показује да познавање терминологијских парадијми јрчког језика код студентата добуђује и развија стваралачку моћ повезивања и схватања свеобухватности идеја које новозаветна мисао доноси, а које су позвани да пренесу ученицима. Други закључак показује како језичка анализа и разумевање новозаветних појавља на језику оригинала ствара изузетно важан осећај блискости са језичким изразом из времена самога Господа Исуса Христа и апостола. Дакле, рад треба да покаже вишеструку важност и значај познавања језика теолошке струге за стручну особљеност вероучицеља, како би, кроз унапређење студијских програма старојрчког језика струге, будући вероучицељи, с једне стране, премостили сопствену временску удаљеност од изворника, а, са друге стране, стекли увид у њун лик и изворно значење хришћанских јорука које су позвани да пренесе младим нараштајима.

Кључне речи: јрчки језик струге, теолошки термин, икона, историја идеја.

Увод

Подстакнути идејом о издавању посебног тематског броја часописа *Иновације у настави*,

посвећеног језику струге, да радови у њему буду „подршка истраживачима и инспирација практичарима у проналажењу оптималних решења и ефикасних стратегија за увођење иновација у наставу“, чиме се уједно наставнички рад на пољу

1 jkasapis@bfspc.bg.ac.rs (jkasapisd@gmail.com)

Copyright © 2019 by the authors, licensee Teacher Education Faculty University of Belgrade, SERBIA.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original paper is accurately cited.

језика чини уочљивијим и присутнијим, преко приказа термина *икона* који припада грчком језику теолошке струке, истаћи ћемо значај познавања терминологије и овладавања идејном поручком термина у наставном и научном раду са студентима Православног богословског факултета – будућим вероучитељима и свештеним лицима.

О њоложају њредмеђа Грчки језик у сђудијским њројрамима

Грчки језик Новог завета у постојећим програмима за основне студије заступљен је у два предмета – Грчки језик 1, на првој години студија, и Грчки језик 2, на другој студијској години, са по четири, односно два часа седмично. Двогодишње наставно градиво овог пар екселанс језика богословске струке пружа упознавање са морфологијом, граматичком и синтаксичком структуром грчког језика хеленистичког периода. Циљ студијских програма је оспособљавање студената за самосталну граматичку анализу реченица и краћих текстуалних целина – поглавља изворног текста Светог писма Новог завета. На овај начин студентима се пружа могућност стицања основних теоријских знања о грчком сакралном језику као начелном књижевном језику, на којем се темељи европска, наша култура. Посебан акценат при извођењу наставе, што је само по себи разумљиво, усмерен је на философску и сакралну терминологију, неопходну за изучавање богословских дисциплина. Наиме, лексички корпус богословске терминологије, као појмовно-теоријски темељ теолошке мисли, очитује идејне осовине, изражајно језгро у времену када се, пре два миленијума, вербално артикулисала новонастала друштвена стварност – хришћанство, које је утиснуло свој неизбрисиви печат у одгонетање света Божје творевине.

У мери у којој то сама реализација силабусима задатог, и свакако неопходног, градива омогућује, студенти бивају упознати са одабраним поглављима из јеванђелских списа и апостолских

посланица, као и светоотачком литературом и богослужбеним текстовима – у првом реду литургијским текстом, а такође са свечаним песмама које припадају богослужбеној химнографији.

Тамо где то књижевни стил црквеног пијса допушта, гради се умеће структурно-семантичке анализе изворног текста и, једнако у мери у којој степен сложености текста није исувише захтеван, у сажетом виду износе се историјати појединачних идеја. Наравно да елементарно овладавање преводилачким поступцима чини саставни елемент при превођењу на стандардни српски језик – што представља још један важан изазов, не само за студенте. Наиме, питање које се увек намеће наставнику гласи: *да ли смо идејну њоруку њермина разумели*, те самим тим: *да ли смо се разумели?* Тако исход студијских програма гласи: стицање основних компетенција за језичко тумачење и превођење изворних текстова. Стога се улаже значајан труд у изграђивање способности неопходних за овладавање техником превођења, но, што је једнако важно, у изграђивање вештине, умећа схватања и разумевања.

Студијским програмима Православног богословског факултета обухваћен је и савремени грчки језик. Он се изучава у оквиру мастер студија, где је као један од једносеместралних обавезно-изборних језичких предмета заступљен са четири часа седмично. Једнако изучаван и предаван као језик струке, савремени грчки језик показује своју јединствену специфичност када је реч о методици наставе, с обзиром на то да представља природни наставак и спонтани изданак свог матерњег језичког слоја, који се на Факултету претходно изучава. Ова специфичност омогућује да се преглед морфолошких и синтаксичких образаца савременог грчког језика излаже апстрахујућом методом из образаца старогрчког језика, при чему студенти лако уочавају поједностављеност граматичких парадигми. Велика пак предност оваквог методичког приступа састоји се у томе што се при процесу савладавања нових, јед-

ноставнијих граматичких образаца путем неминовног обнављања старијих формира временска слика о настајању и образовању структуре савременог језика. Само по себи је јасно да се оваквим методом обезбеђује пун увид у континуитет, целивитост и трајање грчког језика као појаве.

Још једну специфичност у односу на изучавање других језика струке на факултетима представља изучавање терминологије: док је у настави осталих савремених језика струке тежиште управо на упознавању са сходном стручном терминологијом, коју по пореклу, подсети-мо, махом чине грчки лексички предлошци, у настави савременог грчког језика струке ситуација је обратна: са основном теолошком терминологијом студенти су махом већ упознати на основним студијама, што им омогућује релативно брз прелаз на обрађивање научних текстова савремених теолога. У овој фази наставе, уједно и обимнијој и претежнијој, где терминологија представља кондицио сине ква нон, с обзиром на то да је на равни упознатости са појмовима она савладана, омогућено је фокусирање пажње студената на праћење токова савремене теолошке мисли у оквиру богословских дисциплина.

О начелним црџама идеја и шермина

Грчка мисао, одливак свог језика, зрачи свеобухватношћу. Идеја, очитована конкретним термином, појединачни је носилац те свеобухватности. Као таква, она је по себи мултидисциплинарна. То је један од разлога који је диктирао међусобну повезаност повоја научних области и дисциплина још од претхришћанског времена², пут којим се од својих зачетака кретала и установљавала и научна и наставна делатност. Потоња индивидуализираност научних области пород је западне научне мисли³. Грчка идеја је цео свет у

малом – микрокосмос у макрокосмосу. Све по-тоње дефиниције, диференцијације и уже стручне сегментације идеја ослањају се на њихове почетне артикулације, идејна изворишта која су дала термилошке смернице свету образовања и образованости.

Без тачног одређивања, дефинисања, у наставку схватања и разумевања, нема представе, мисаоне слике која би утрла путеве и служила као путоказ даљем развијању и савладавању то-лико неопходног критичког осврта те обликовању критичке свести. Тим више што: „Критичко теолошко мишљење и промишљање стварности данас је, можда и више него икада, потребно и у јавној сфери“ (Vuјović, 2018: 181). Млади нараштаји теолога су позвани да из свог образовног угла понуде плодноне идеје школству „уз критички однос према вредностима и нормама друштва у коме живе“ (Vuјović, 2018: 183).

Језичка дисциплина терминологија, у начелу представљајући неопходно средство разумевања, (са)обраћања и општења, међу научницима уопште узев, следом и теолозима, у научној мисли представља камен темељац на којем се у наставку гради свака научна творевина. Када је реч о богословској научној мисли, посебно у теолошким дисциплинама догматике – учења Цркве, и литургике – богослужења, терминологија поприма важан значај који изостаје, на пример, из природних наука: налази и исходи, „производи“ теолошке струке представљају само правилно и прецизно дефинисање идеја које се очитују у порукама хришћанства и њихов међусобни однос. Делатно поље на којем ове идеје у свом правилном споју и односу заживљавају, спроводе се и налазе своје остварење јесте богослужење – литургија, недељна и празнична, као принос Богу Оцу читаве творевине. Овај однос оцртава и заступљеност саме речи *логос* у назвањима небројеног броја научних дисциплина: биологија, физиологија, технологија итд., док је у Новом завету логос сџм Гопод Исус Христос. Тако се ис-

2 Ако није представљао и једно од начела античког доба.

3 И овде, као одливка свог (латинског) језика? Но није случајно то што појам мултидисциплинарног приступа, као реакција на индивидуалност, долази са Запада.

поставља да се у богословској науци образовање као сазнајни процес састоји у овладавању терминима струке. Упутан опис оваквих сазнања налазимо у следећим речима, сходно примењеним: „У процесу овладавања језиком усваја се пре свега култура коју тај језик опслужује. То пак, са своје стране, значи осетити спознајно искуство народа и Цркве оличено у језику, видети у језику одраз карактера и вере народа, његових представа, симпатија и антипатија, формирати умеће стваралачког коришћења тих разноврсних информација у интеркултуралној комуникацији и интеракцији“ (Vuјовић, 2018: 181).

Термин εἰκών [ikón] – икона

Реч εἰκών у писаним сведочанствима грчких извора не јавља се у хомерским списима. Њено присуство у грчкој књижевности може се пратити од 5. века пре Христа, када је забележена код писаца златнога века. У Старом завету, сагласно Мураокином *Речнику*, употребљена је на тринаест места (Muraoka, 2009: 192 s.v.). У Новом завету, на основу података из Поповићевог *Речника*, реч се јавља двадесет три пута, и то је податак који сведочи о њеној заступљености. Ту се на њу наилази у свим подврстама књига Новог завета: посланицама, књизи Откривења и јеванђељима, с тим да је нема у Јовановом јеванђељу. Ипак, Јован, аутор књиге Откривења, употребљава је десет пута (Pоровић, 2016: 60b).

Слику о историјском трагу њене употребе у античком добу пружа пример из Херодотове *Историје*. На једном месту отац историје казује како су му за време боравка у Египту свештеници богова Зевса и Амона, одведши га у велики храм, показали велике дрвене статуе својих претходника. За исказивање тога појма употребљена је и реч εἰκών и у датом одељку јавља се три пута:

κολοσσῶς ξυλίνοὺς τοσοῦτους ὄσους περ εἰπων ἀρχιερεὺς γὰρ ἕκαστος αὐτόθι ἰστᾶ ἐπὶ τῆς

ἑωυτοῦ ζόης εἰκόνα ἑωυτοῦ· ... ἐκ τοῦ ἀγχιστα ἀποθανόντος τῆς εἰκόνοσ ... Ἦδη ὧν τῶν αἰ εἰκόνας ἦσαν, τοιοῦτους ἀπεδείκνυσάν σφεας πάντας ἑόντας [...] Hdt. 2.143 (Liddel/Scott, 2001: II 30a s.v.).

У преводу на српски језик:

[...] тамо су ми редом показали огромне дрвене кипове свих раније поменутих врховних свештеника, јер је сваки од њих још за свога живота оставио тамо свој **кип** [...] почевши од **кипа** последњег умрлог првосвештеника [...] Такви су били сви људи чији се **кипови** тамо налазе [...] (Arsenić, 1980: 84).

Реч *икона*, онако како је употребљена у наведеним Херодотовим реченицама, на три места која смо истакли у Арсенићевом преводу на српски језик, чини се да прецизно указује на *лик*. Изворни текст и прави разлику: грчка реч употребљена за статуу у самом одељку гласи κολοσσός⁴, док на наредна три места Херодот користи реч εἰκών. Наиме, поента саопштења, иако је заиста реч о дрвеној статуи, гласи да је сваки од претходних првосвештеника у храму оставио траг о свом лику (кад већ није могао и о делу). Реч εἰκών очитује (нечији) лик, без обзира у ком материјалу се он изводио.

Ово је само један у низу примера забележене дохришћанске употребе речи. Може се рећи да је била од опште употребе међу људима од пера, с обзиром на то да се на њу наилази и у делима трагедиографа (на пример, Есхила и Еурипида), и философа (Liddel/Scott, 2001: II s.v.). За крај овог кратког дохришћанског историјата речи навешћемо кованицу која се сусреће код Платона, εἰκονολογία, *иконологија*, чије значење Бекесов *Речник* дефинише речима: у пренесеном смислу, фигуративно – „speaking in resemblances, figuratively“ (Beekes, 2008: 382). Следом, наша

4 Та реч је, иначе, у виду позајмљенице ушла у српски језик, *колос*, и означава сваки кип натприродне величине. Надаље је образован придев *колосалан* – „дивовски, горостасан“, као и именица *колосалносћ*.

реч у оквиру сложенице била је употребљена и за фигуративни говор, говор у сликама, односно сликовито изражавање.⁵

На размеђи, сусретањима и сударима идеја, животних замајаца и мисаоних матрица два велика стара света пренос порука и идеја из једног у други, следом и из старозаветног јудејског у јудејскохеленски христјанизовани, изузетно важну и значајну константу чинио је одабир термина. О овоме ћемо само у виду напомене навести речи Вешовића, које позивају на позорност: „Како пак на различитим језичким нивоима ту, у текстовима Новог завета, раздвојити страни уплив, пре свега хебрејски, од чисто грчких, изворних обележја? Те најзад, колико далеко је у оквирима Новог завета узнатредовало формирање једног препознатљивог хришћанског – или, пре, христјанизованог – грчког језика, односно у којој су мери већ били изграђени појмови са хришћанском конотацијом, у неку руку *termini technici*?“ (Vešović, 2018: 94).

Наредни контекст у којем ћемо приказати нашу реч је дохришћански јудаизам. Прва књига која је из овог неиндоевропског домена била преведена на грчки језик – Библија, у науци је позната као превод Старог завета седамдесеторице, *Сейтсуајинѣа*. Овде свакако приликом разматрања ни једног часа не треба сметати с ума чињеницу да је реч о преводу, и то, да поновимо, са једног неиндоевропског језика. У таквим приликама буде се многа обавезна питања која привајају опрез пред само ишчитавање превода зарад упознавања са новим садржајима и идејама које ти садржаји преносе.

На нашу реч наилази се већ у првом поглављу прве књиге Старог завета, Постању. Реч је о познатом стиху који говори о стварању човека (Post. 1.26):

5 Иконологија данас представља дисциплину која се бави изучавањем иконе и са теолошког и са уметничког становишта.

Καὶ εἶπεν ὁ Θεός ° Ποίησωμεν ἄνθρωπον κατ'εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν.

И рече Бог: „Начинимо човека њо лику и обличју својему“.

У преводу на енглески језик ова реченица гласи:

Let us make man *in our own image*, after our likeness.

У вишетомном *Теолошком речнику Новога завета* Фон Рад, један од аутора одреднице εἰκών, даје упутно сажимање досадашњих тумачења употребе речи на овом упечатљивом месту (Kittel, 1964: 392)⁶. Тако нам овај стих говори: „Да човек има бити створен по божанском лику да би могао управљати творевином у њеној целости. Овај аспект веома је снажно изражен [...] творевина (по)стоји у односу на човека и потребује човеково владање њоме као начело којим се управља и поводи (Bachman у: Kittel, 1964: 392). Прилично је логично да човек треба да буде опремљен тако да је у ову сврху налик божанству, зато што чак и земаљски владари, када не могу бити лично присутни, обично постављају своје ликове као знаке (свог) величанства (Caspari у: Kittel, 1964: 392)“⁷. Фон Рад закључује: „Тако је човек, у својој сфери владавине као Божји намесник позван да представља владавину и величанство Бога“ (Kittel, 1964: 392.)⁷. И то је одлика једино људског бића. Мидић констатује да се управо по овој особености човек разликује „од свих других живих бића“ и да су сви Оци Цркве сагласни у ставу „да се икона и подобје Божије у човеку односе на слободу, јер се

6 Термин је у овом речнику, прослеђен из Старог завета, исцрпно представљен на страницама 381–397, у чему је учествовало више аутора.

7 „[...] man is to be created in the divine image that he may control the whole of creation. This aspect is expressed very strongly [...] creation is referred to man and needs his dominion as an ordering principle. That man should be furnished with the divine likeness for this purpose is logical enough, for even earthly rulers, when they cannot be present in person, usually set up their images as signs of their majesty.“

личност Божија поистовећује са слободом“. Човек је биће које је „слободно у свом постојању“ (Midić, 2008: 58, 74, 75). Остала бића се прилагођавају. Занимљиво је да једна од претпоставки етимолошког порекла словенског термина лик доводи ову реч у везу са идејом слободе, коју очитује латински глагол *licet*, и која у себи носи конотацију јавности. О овоме смо нешто подробније писали у свом ранијем раду (Femić Kasarić, 2018: 393). Не много даље у основном тексту *Сейшугаиније* дотична секвенца ће се поновити при опису стварања првог човека, Адама, као и рођења Адамовог сина Сета (Post. 5.1):

ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ, **κατ’εἰκόνα** Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν ἄρσεν καὶ θήλυ ἐποίησεν αὐτούς... ἔζησε δὲ Ἀδὰμ ... καὶ ἐγέννησε κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ **κατὰ τὴν εἰκόνα** αὐτοῦ καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σήθ.

Бог створи Адама, *по лику* Божјему створи га; мушко и женско створих их... А поживе Адам ... и роди сина по своме виду *и по своме лику*, и даде му име Сет.

God created man, in *the likeness* of God made he him; male and female created he them... And Adam lived... and begat a son in his own likeness, *after his image*; and called his name Seth.

У овим стиховима реч је, осим о Адамовом постању, и о настанку његовог потомства, сад рађањем (не стварањем), следом о физичком, биолошком Адамовом наследнику. Примећује се разлика у односу на стварање првог човека, Адама, од Бога. Адам је створен по лику Божијем, док Сет, кога Адам рађа, бива по Адамовом људском виду (гр. *ιδεαν*), издању, настаје као пород људскога рода, следом и по лику свог оца.

Траг дохришћанског значења и употребе речи у смислу који се изједначава са њеном употребом код Херодота, лик који дужност налаже да се поштује, одаје му се част и чест, налази се у Јеванђељу по Матеју. На лицемерно питање фарисејских ученика и присталица безбожног цара

Ирода да ли Цезару треба плаћати порез или не Христос ће дати следећи одговор:

Τίνας ἢ **εἰκὼν** αὐτῆ καὶ ἡ ἐπιγραφὴ; Λέγουσιν αὐτῷ ὁ Καίσαρος. Τότε λέγει αὐτοῖς ὁ ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ.

У преводу на српски језик:

Чији је ово *лик* и натпис? Рекоше му: Цесарев. Тада им рече: Подајте, дакле, цесарево цесару а божје Богу (Mt. 22, 20).

Овде Христос упућује на лик искован на новчићу, печатно отиснут на металу. Том лику се клања и тај лик се мора поштовати и морају се испуњавати његове заповести. Реч је о истој употреби термина као код ликова Зевсових и Амоних првосвештеника, начињених у дрвету.

На обрт ситуације наилазимо ступањем на историјску позорницу догађаја из ере Новог завета. Ко је ко одређује генеалогска хијерархија, по чијем је лику ко поникао, те следом од свог прволика црпи и установљава свој идентитет. Уласком у историју Сина Божјег, други долази на место Адама, постаје *икона*, узор, образ, на који човек има да се угледа. И о овоме сведочи неколико новозаветних стихова:

Τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὃς ἐστὶν **εἰκὼν τοῦ Θεοῦ** (2Кор. 4, 4).

...просвећење јеванђељем славе Христа, који је *лик* Божји.

Ὅς ἐστὶν **εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου**, πρωτότοκος πάσης κτίσεως.

Он је *лик* Бога *невидљивога*, првенац свеколике творевине (Кол.1,15).

Кител о овоме месту даје следеће важно тумачење: „У Новоме Завету оригинал је увек присутан у лику. Оно што је оцртано је његова дата видљива манифестација“⁸. То значи да, за разлику од (уметничке) слике, данас и фотогра-

8 „In the NT the original is always present in the image. What is depicted is here given visible manifestation“, (Kittel, 1964: 395).

фије, икона, лик, нечији и свачији, имају учешћа у лику онога који им је узор. Овде је узор, прволик, Бог Отац. Син у себи носи Његов лик, обличје Његовог лика. И управо по тој својој особености Он је Њему Син. Клајнкнехт (Kittel, 1964: 389), још један од састављача одреднице εἰκών у поменутом речнику, своје тумачење о новини идејног садржаја речи коју доноси новозаветна мисао исказаће речима: „Специфичност овог израза показује везу са својим античким концептом, који лик не ограничује на функционално представљање, већ га промишља у смислу еманације, откривања бића које суштински учествује у објекту. Лик не треба схватити као неку величину страну стварности и само у свести присутну. Он има *удео у сѣварносѣи*. Заиста, он *јесѣе сѣварносѣи*. Следом, εἰκών не садржи слабљење или бледу копију нечега. Подразумева осветљење свог унутрашњег језгра и суштине“.⁹

Као закључни пример овог заиста кратког представљања и сагледавања тек неких места употребе термина εἰκών у писаним сведочанствима из три различите ере, античке, старозаветне и новозаветне, наводимо реченицу из Посланице апостола Павла Коринћанима. У њој се, сад из општег угла стварања, налази одговор на питање који је то лик човек имао попримити, задобити у свом кретању од тренутка настанка, из угла замисли Бога творца при самом стварању света и човека:

Οὕτω γέγραπται ὁ ἐγένετο πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδάμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν ὁ ἔσχατος Ἀδάμ εἰς πνεῦμα ζῶποιοῦν.

9 „The peculiarity of the expression is related to that of the ancient concept, which does not limit image to a functional representation present to human sense but also thinks of it in terms of an emanation, of a revelation of the being with a substantial participation (μετοχή) in the object. Image is not to be understood as a magnitude which is alien to the reality and present only in the consciousness. It has a share in the reality. Indeed, it is the reality. Thus εἰκών does not imply a weakening or a feeble copy of something. It implies the illumination of its inner core and essence“ (Kittel, 1964: 389).

Овако је писано: први човек би Адам на душу живу; а последњи Адам на дух животворни (1Кор. 15, 45).

Први човек, Адам, у свом кретању и (са) обраћању са осталом творевином датом му на дар и изобиље, по стварању је „душа жива“. Циљ његовог кретања био је да на себе прими и на себи оствари лик којим ће постати нешто и самом себи ново – син Очево. Не да се у својим кретањима задржи само на себи као творевини, створењу. Лик који по замисли треба да задобије је један конкретан лик – и то, ни мање ни више, него лик самога Сина Божјег. Односно, да се толико уподоби, саобрази Њему, да се према Богу Оцу стави у исти однос који има Друго Лице Свете Тројице са Њим. Реализацију овога на људској личности, „души живој“, остварује Дух живота, „Дух животворни“, свети Дух, у заједници, сабрању свих.

Први човек, Адам, подбацио је у овом подухвату. Но, „последњи Адам“ – Исус Христос, својим људским ликом доноси у творевину лик Сина Очевог. У Лампеовом Речнику (и не само ту) овај Адамов промашај у подухвату, исказан као првородни грех, дефинисан је управо преко стања лика: „Image and original sin: image lost through Fall and restored by Christ“ (Lampe, ¹¹1994: s.v. εἰκών, 414). Христос је њиме εἰκών τοῦ Θεοῦ, икона Бога – Бога Оца, у смислу јеванђелске речи: „Ко је (у)видео Мене, (у)видео је Оца“ (Јн. 14, 9)¹⁰. Он је сада у творевини Онај који на себи, као човеку, реализује од вечности замишљени лик Бога Оца. И то је новина у творевини. Бог се јавио на земљи. Оваплоћен, у људском телу. И по лику је Син, Син Очево. И то је оно што чини откривење – откривање лика Божјег у творевини, на човеку.

У оквиру самосталних разматрања употребâ термина εἰκών у писаним сведочанствима приметили смо да је ова идеја постојано и свугде везана за конкретан локус (лат. *locus*),

10 „Ὁ ἑώρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα“.

као службу, позив, условно речено, службени положај којим и са којег божанство, божанска личност делује захваљујући свом лику, при чему јој се локус припрема, приређује. Стална веза термина са божанством увек је присутна. Лик божанства је лик јак, моћан. Пред њим се стоји (уколико је присутан) и о њему се говори са страхопоштовањем и зебњом. У његовом физичком присуству, у каквом год сад облику, не ходи се опуштено, још мање немарно. Он се слуша, има сваку предност у речи и делу. И увек има само по себи разумљиво право првенства у свему. Њему се уступа место, локус, пред њим се узмиче. Ту страх, смењујући се са дивљењем, стопу уз стопу прати страхопоштовање.

Уз ово, примећује се још једна идејна нит: садржај термина $\epsilon\acute{\iota}\kappa\acute{\omega}\nu$ је преносив. Док је личност једна, конкретна (било божанска, било људска), јединствена и непоновљива, $\epsilon\acute{\iota}\kappa\acute{\omega}\nu$, икона, лик – увек конкретне личности – може се вишеструко изображавати (притом строго разликујући и раздвајајући овај чин од копирања): од сваког пригодног дебла дрвета може се изрезати Зевсов лик; на сваком новчићу може се исковати лик ц(ез)ара. Исто тако, свака људска личност може, уколико жели, на себе да прими лик, обличје Сина Божјег. Тиме задобија положај, положај по служби. Но, ипак, све време постоји разумна свест о томе да није присутна та сама једна јединствена личност у својој пуноћи, потпуном присуству, док јесте њен лик. Као што смо рекли, локус јој се припрема, приређује.

У погледу порекла речи, $\epsilon\acute{\iota}\kappa\acute{\omega}\nu$ је првобитно имало на почетку полуглас дигаму посведочену у кипарском дијалекту – $\text{F}\epsilon\acute{\iota}\kappa\acute{\omega}\nu\alpha$. Посреди је поствербална изведеница од перфекта са презентским значењем $\epsilon\acute{\iota}\kappa\acute{\omega}\varsigma$ (τινι) – „наличим“, и вероватно је настала као поименичење његовог партиципа $\epsilon\acute{\iota}\kappa\acute{\omega}\varsigma$ (τινι) – „сличан (некоме, нечему)“ (Chantraîne, 1968: 355b s.v. $\epsilon\acute{\iota}\kappa\acute{\omega}\varsigma$; Frisk, 1960: 454/5; Beekes, 2009: 382, 435). Дубља етимологија на праиндоевропском плану није извесна.

Закључак

Представљена места из писаних сведочанстава три друштвене епохе, античке, старозаветне и новозаветне, у којима је употребљен термин *икона*, указују на вишеструку важност и значај познавања језика теолошке струке за стручну оспособљеност вероучитеља и свештених лица. Термин *икона* учествовао је пре два миленијума у вербалној артикулацији новонастале друштвене стварности – хришћанства, које је утиснуло свој неизбрисиви печат у одгонетању света Божје творевине. Упознавањем са значењем и идејним зрачењем термина стиче се увид у пун лик и изворни садржај хришћанске поруке о лику Сина Божјег. Познавање ове термилошке парадигме грчког језика теологије развија код студената стваралачку моћ повезивања, схватања и транспоновања идеје лика Сина Божјег на људску личност – обележје које упечатљиво сведочи о свеобухватности ове идеје.

Термин $\epsilon\acute{\iota}\kappa\acute{\omega}\nu$ у Новом завету сведочи о присуству оригинала, праобраза, прволика – Сина Божјег у лику људском. У мери у којој оригинал учествује у стварности, стварни су и он и његова икона. Икона је начин да једна личност буде присутна кроз другу личност која указује на њу. Овим својим својством она се строго разликује од копије.

У погледу порекла речи $\epsilon\acute{\iota}\kappa\acute{\omega}\nu$ и на основу извесних етимолошких података, она представља изведеницу од глаголске радње. Формирана је од перфекта са презентским значењем $\epsilon\acute{\iota}\kappa\acute{\omega}\varsigma$ – „наличим“, и вероватно је настала као поименичење његовог партиципа $\epsilon\acute{\iota}\kappa\acute{\omega}\varsigma$ (τινι) – „сличан (некоме/нечему)“. Дубља етимологија на праиндоевропском плану није извесна.

Верујемо да оно што смо изложили у овом раду отвара простор за развијеније и исцрпније изучавање и упућивање будућих вероучитеља у термине теолошке струке, с једне стране, ради сопствених целовитијих увида у идејне

садржаје теолошких термина, с друге стране, и као директна последица наведенога, ради садржајнијег, комплетнијег и упутнијег преноса при процесу извођења наставе младим поколењима модуса образовања идеја теолошке струке. Духовни историјат једне речи, поготово термина, његова је лична биографија, животопис, својеврстан начин настајања и „доласка у живот“ термина. Упознавање са контекстима у којима је заступљен и начином његовог настанка – радњама, сликама, појмовима који учествују у њему, односно са свим елементима који су имали удела у изградњи те новонастале језичке куле, води нас

ка упознавању са мисаоним стварањем човека, са путевима осмишљања идеја водиља, на које се обема ногама ослања свака струка, следом и теолошка. У исходу, мисаоно стварање, побуђујући асоцијативне и сазнајне моћи вероучитеља, доприноси препознавању у стварности аксиома сопствене струке, свог места у њој, те правилној оријентацији креативних моћи ученика. Једна од препорука, проистекла из овог рада, могла би бити увођење засебног предмета – Теолошка терминологија, на Православном богословском факултету, у оквиру докторских студија.

Литература

- Beekes, R. (2009). Εἰκὼν, Ἔοικα. *Etymological Dictionary of Greek* (382, 435). Leiden: Indo-European Etymological Dictionary Series, Brill.
- Chantraine, P. (1968). Ἔοικα. *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots* (354–355). Paris: Éditions Klincksieck.
- Frisk, H. (1960). Εἰκὼν. In: *Griechisches etymologisches Wörterbuch I* (454–455). Heidelberg: Carl Winter, Universitätsverlag.
- Kittel, G. (Ed.) (1964). Εἰκὼν. In: *Theological Dictionary of the New Testament II* (381–397). Michigan: Grand Rapids. WM. B. Eerdmans Publishing Company.
- Lampe, G. W. H. (¹1994). Εἰκὼν. In: *A Patristic Greek Lexicon* (410–416). Oxford: Oxford University Press.
- Liddell, H. G. & Scott, R. (²2001). Εἰκὼν. In: *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης II* (30a). Ἀθῆναι: Ἰωάννης Σιδέρης.
- Femić Kasapis, J. (2018). О теолошкој терминологији у грчком језику. U: Vujović, A., Šipragić Đokić, S., Paprić, M. (ur.). *Strani jezik struke i profesionalni identitet* (381–398). Међународна научна конференција *Strani jezik struke i profesionalni identitet*, 29–30. 9. 2017. Beograd: Друштво за стране језике и књижевности Србије.
- Midić, I. (2008). *Biće kao eshatološka zajednica*. Požarevac: Odbor za prosvetu i kulturu Eparhije Braničevske.
- Muraoka, T. (2009). Εἰκὼν. In: *A Greek-English Lexicon of the Septuagint* (192). Louvain & Paris & Walpole, MA: Peeters.
- Popović, A. (2016). Εἰκὼν. U: *Grčko-hrvatski rječnik Novoga Zavjeta* (60b). Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Vešović, M. (2018). Izvodi iz istorije istraživanja jezika Novog Zaveta. *Lucida Intervalla*. 47 (1), 93–131.
- Vujović, A. (2018). Da li je poznavanje stranog jezika struke potrebno i teolozima? *Bogoslovlje*. 77 (1), 181–195.

Summary

The main goal of the paper is to improve the teaching of the Ancient Greek Language through the improvement of the core course syllabuses. The paper focuses on an analysis of the existing syllabuses for the Ancient Greek Language for students of the Faculty of Orthodox Theology of the University of Belgrade, future teachers of theology, by emphasizing the importance of knowing theological terminology. The selected example is the term “ikona” (gr. εἰκὼν [ikón] - “image”). Descriptive, historical-comparative and contrastive methods were used in our philological analysis, including the necessary method of semantic analysis, in order to clarify the conceptual content of the term. The first hypothesis, based on the author’s experience in teaching Ancient Greek, is that the knowledge of terminological paradigms of the Greek language stimulates and develops students’ creative power to make correlations and to understand the comprehensiveness of the ideas contained in the New Testament, the ideas that one day they will have to convey to their own students. The second hypothesis is that language analysis and understanding the chapters of the New Testament in its original language create a very important feeling of closeness and familiarity with the language expression of the time of Our Lord Jesus Christ and his apostles. The paper aims to demonstrate the importance and significance of knowing professional theological language and terminology in Ancient Greek for developing theology students’ professional competencies. By improving the Ancient Greek course syllabus, future theology teachers would not only bridge the time distance between them and the original source, but would also gain a deeper insight into the comprehensive content and original meaning of Christian messages that they will convey to future young generations one day.

Keywords: *Ancient Greek for specific purposes, theological term, icon, history of ideas.*